

Kurtuluş Camii Neyden Kimden Kurtuluşun Camii

– Sami Biber · 13 Haziran 2019

KURTULUŞ CAMİİ NEYDEN, KİMDEN KURTULUŞUN CAMİİ ?

Gaziantep ilimiz görmeyi çok istediğim halde maalesef nasip olup da görme bahtiyarlığına eremediğim şehirlerimizden biridir. Ben göremesem de sağ olsun arkadaşlarım, dostlarım var bu ilde yaşayan ya da buraları ziyaret edip fotoğraflar yayınlayan.

İki gün önce de bir arkadaşım Gaziantep Kurtuluş Camiinin fotoğrafını yayınlamıştı kendi sayfasında. Ancak fotoğraf dikkatimi çekti. Bu yapı bir camiden çok kiliseye benziyordu (Yukarıdaki resimlerde de gördüğünüz gibi.) Arkadaşa "Sanırım eski bir kilise. Türk mimari özellikleri taşıyor" Diye yazdım. Arkadaşım da " Evet Hocam, kiliseden camiye çevrilmiş" Diye cevap yazınca ben " Hımmm, Gaziantep'in Ayasofyası desene" Diye yazdım. Arkadaşım ise " Şükür ki bunda namaz kılabiliriz." Cevabını verdi.

Sonra aklıma bir soru geldi. Gaziantep ilimizin Şahinbey ilçesi sınırlarındaki bu caminin adı neden " Şahin Bey Camii " Değil de "Kurtuluş Camii?"

Önceleri Gaziantep'in düşman işgalinden kurtuluşuna izafeten böyle bir ad konduğunu sandım. Fakat cami ile ilgili araştırmaya başlayınca gördüm ki alakası yok. Yani Gaziantep'in düşman işgalinden kurtuluşuna izafeten bu camiye Kurtuluş cami adı verildiğine dair bir işaret yok. Zaten bu yapıya ta 1988 yılına kadar hiç kimse bırakın Kurtuluş Camii demeyi, cami bile dememiş. Peki 1988 yılına kadar kilise mi denmiş? Hayır...1915- 1988 yılları arasında her şey denmiş bu yapıya ama kilise ya da cami denmemiş. Peki ne denmiş? O zaman en baştan başlayalım tarihesine.

1873 YılındaGaziantep ilimiz sınırları içinde bir kilisenin yapımına başlanır Ermeniler tarafından... Bu kilisenin mimarı, özellikle İstanbul Boğazının her iki yakasındaki neredeyse tüm saray, köşk ve kasırların mimarları olan Balyan ailesinden Sarkis Balyan'dır.

1873 de yapımına başlanan kilise ancak 1892 yılında tamamlanır ve tam adı "Surp Asdvadzadzin Kilisesi" dir. O dönemlerde halk arasında Aziz Meryem (St. Mary) Kilisesi veya katedrali olarak da bilinir.

Bu kilise / cami 1. Fotoğrafta da görüldüğü gibi aslında sadece bir ibadethane olarak yapılmamış, ibadethane yanında sıbyan mektebi(Ana okulu), yetimhane, kütüphane, okul vs..Hepsini kapsayan bir külliye olarak inşa edilmişti.

Bu yapının mimari özellikleri hakkında (Cami olarak kullanılan kısımdan basediyorum. Zaten başka birkısmı da kalmamış.) biraz bilgi verecek olursak:

Dikdörtgen planlı, Haç biçimindeki yapının içerisi mihraba dik sütunlarla üç sahna ayrılmıştır. Haçın kolları dıştan alınlık şeklinde, içten de çapraz tonozlarla örtülmüştür. Ana mekânın ortası yuvarlak kasnaklı, oldukça yüksek kubbelidir. Kesme taştan yapılan duvarlar üzerinde ilk iki sırada sivri kemerli, üst sırada da yuvarlak pencereler bulunmaktadır. Yapının üzeri kırma bir çatı ile örtülmüştür. Mihrap, dikdörtgen bir niş şeklinde dışarıya çıkıntılıdır. Mihrap duvarına üç sıra halinde pencere dizisi yerleştirilmiştir. Alınlığın ortasında da yuvarlak bir pencere bulunmaktadır. Yapı, ana hatları itibari ile gotik üslubu yansıtmaktadır. Kilisenin çanı Londra'da yaşayan Hırant Köşkeryan adındaki bir Ermeni tarafından Brezilya'da yaptırılmıştır. Ağırılığı bir ton olan bu çan, Gaziantep Müzesinde korunmaktadır. Sonradan eklenen minare, kare kaide üzerinde yuvarlak gövdeli ve tek şerefelidir. Bu yapının 5 kapısı bulunmaktadır. İki kapısı kuzeye, iki kapısı güneye, ana kapısı ise batıya açılmaktadır. Cami olarak kullanılan yapının çan kulesi minare olarak düzenlenmiştir

Evet, 1892 de "Surp Asdvadzadzin Kilisesi" olarak Ermeni cemaati tarafından kullanılmaya başlanan bu kilise ve etrafındaki diğer yapılar 1915 yılına kadar yine Ermeniler tarafından kullanılmıştır.

1915 Yılında Ermeni tehcirinin başlamasıyla Gaziantep ilinde neredeyse Ermeni nüfus kalmayınca kilise bir süre 1915-1920 Yılları arasında askeri amaçlarla kullanıldı. (Cephane, depo, karargah vs. amaçlı)

1920 den sonra eski kilise artık cezaevi olarak kullanılmaya başlandı.

Böylesine muhteşem bir tarih, sanat ve kültür hazinesini hangi mantık, nasıl bir kafa bir cezaevi olarak kullanmayı düşünmüştü bilinmez ama o muhteşem sanat eseri artık mahkumların tıkkıldığı bir cezaevi olmuştu. Öyle olunca da zaman içerisinde eski bir kilise olduğu bile unutuldu gitti. Artık o bina Gaziantep ilindeki bir cezaeviydi o kadar.

1963 Yılına kadar o cezaevinin eski bir Ermeni Kilisesi olduğu kimsenin aklına bile gelmedi.

28 Şubat 1963 de kilise/ cezaevinde yatan mahkumlar isyan ettiler. Evet, cezaevlerindeki mahkumların uzun süredir bekledikleri af çıkmıştı ama Gaziantep Cezaevindeki mahkumlar bu affın kapsamı dışındaydılar. Toplam 340 Mahkum, açlık grevine başladılar. Cezaevinin tüm kapılarını kilitleyerek içeriye ziyaretçi almadılar.

Zamanın Milliyet Gazetesi olayı şu şekilde haber verdi: "Gaziantep cezaevinde af kanunundan faydalanamayan 340 mahkum önceki gün açlık grevine başlamış, kapıları kapayarak içeri ziyaretçi sokmamışlar, zorla içeri giren jandarmalarla gardiyanlara hücum ederek camları kırmışlardır."

Haberin devamında ise ceza evinin eski bir kilise olduğu uzun bir aradan sonra bir tek cümle ile şöyle ifade edildi:

Eski bir kilise olan cezaevinde mahkumlar 10 kişilik bir jandarma müfrezesiyle içeri giren müdür aleyhinde gösteri yapmışlar, gardiyanların havaya iki el ateş etmesi ise havayı büsbütün gerginleştirmiştir. Ahşap kısımları kıran mahkumlar, savcının nasihati üzerine dün grevden vazgeçmişlerdir.”

1963 yılında binanın eski bir kilise olduğu tekrar hatırlatılsa da ceza evi olarak kullanılmasına 1988 yılına kadar devam edildi.

1988 Yılında Özal Hükümeti “ Yahu ayıptır böyle bir tarihi eserin ceza evi olarak kullanılması” Diye düşünmüş olacak ki yapı artık camiye çevrildi ve adına “ Kurtuluş Camii” Dendi.

Peki neden Kurtuluş Camii?

İşin doğrusu bu sorunun cevabını bulamadım. Ama aşağıdaki şıklardan biri olabilir.

- Gaziantep’in düşman işgalinden kurtuluşuna izafeten Kurtuluş Camii (Gaziantep’in Düşman işgalinden kurtuluşu 25 Aralık 1921, Camiye Kurtuluş Camii adı konması 1988 olsa da bizim ülkede normaldir. Urfa da 11 Nisan 1920 de Düşman işgalinden kurtulduğu halde ancak 1984 de Şanlıurfa olmamış mıydı?)
- Gaziantep’in Ermenilerden temizlenmesine (Kurtulması) izafeten Kurtuluş Camii
- Böyle muhteşem bir tarihi eseri cezaevi olarak kullanan hödüklerden, beyinsizlerden,tarih ve sanat düşmanlarından kurtarmaya izafeten Kurtuluş Camii.
- Koskoca bir külliyyeden elimizde kala kala sadece kilise kısmı kalmıştı. En azından onu topraklarındaki tarih mirasına sahip çıkamayan dangalaklardan kurtarmaya izafeten Kurtuluş Camii

Benim aklıma gelebilen şıklar bunlar. Okuyucularım başka şıklar da ekleyebilirler. Ancak şunu belirtmeden de geçemeyeceğim: Gaziantep-Kurtuluş Camii, zannettiğim gibi Gaziantep’in Ayasofyası değilmiş. Çünkü İstanbul’un Ayasofyası bir fetih ile bizim olmuştu. Oysa yıllarca ceza evi olarak kullanıp ibadete açılışından yaklaşık yüz sene sonra Kurtuluş Camii dediğimiz bu caminin böyle bir öyküsü yok.

RESİMLER

Üst en soldaki fotoğraf yazımın konusu olan yapının/ daha doğrusu yapıların kilise ve kiliseye ait yapılar topluluğu olduğu yıllara ait en eski fotoğraftır. Diğerleri ise günümüzde cami olmuş haliyle ilgili fotoğraflardır.